

Orbán Sándor: Egyház és állam. 1945-1950

Orbán Sándor a hazai katolikus egyház és a népi demokratikus állam közti viszony alakulását dolgozta fel 1945-től az egyház és az állam között létrejött megegyezésig, 1950-ig.

Bevezetőben a marxizmus—leninizmus valláspolitikáját ismerteti, s utal arra, miért és hogyan akarja a proletár állam a vallás társadalmi gyökereit megszüntetni.

A katolikus egyház főpapi vezetősége a felszabadulás első pillanatától kezdve éppoly ellenségesen állt szemben a kibontakozó új társadalmi renddel, mint amilyen engesztelhetetlen ellensége volt korábban is minden szociális haladásnak, az ezt szorgalmazó szocializmusnak és a kizsákmányolás teljes megszüntetésére törő kommunizmusnak. A népi állam a földreformmal kihúzta a földet az egyház alól, a gyárak és a bankok államosítása egyéb pénzbeli forrásoktól fosztotta meg az egyházat, ami okul szolgált a főpapságnak, hogy az egyházi és világi reakció erőinek megszervezésével poftikai síkon is harci frontot alkosson a népi állam ellen. Hogyan szervezkedtek, hogyan bizakodtak a külföldi politikai és katonai segítségben, ezt Orbán Sándor részletesen bemutatja. De ezzel párhuzamosan azt is az olvasó elé tárja, hogyan indult meg a bomlás a főpapság körében, majd a hívek között is, hogyan kényszerült kritikai állásfoglalásra

Bánáss László veszprémi püspök, majd Czapik Béla egri érsek Mindszenty József hercegprímás vonalvezetése ellen.

Az iskolák államosításának és a hitoktatás szabályozásának a kérdését is tárgyalja a szerző. Ismerteti ezzel kapcsolatban, hogyan omlott össze Mindszenty kísérelte az egyház és az állam, a néptömegek és az államhatalom összezeugratására. Befejezésül a megegyezést és következményeit ismerteti.

Az olvasó számára Mindszenty reakciós törekvései ma sokkal megdöbbentőbben hatnak, mint annak idején. Küzdelme a királyság visszaállításáért, hogy ő, a parasztfiúból lett primás tegye Habsburg Ottó fejére a koronát, püspöktársával és az alsó papsággal szemben alkalmazott rideg magatartása, más felekezetek iránt megnyilatkozó gyűlölete, azután, ahogy ujsa köré csavarja a szerzetesrendeket, az alsó- és főpapságot, ahogy maga köré gyűjti a régi rend képviselőit, arisztokratákat, tőkéseket, a társadalmi fejlődésben elmaradt parasztságot, „egy darab középkori Magyarországot restaurálása” érdekében, mindez — a röviden: hatalmi mánia — csak azért hihető, mert a történész a *tényeket* ismerteti, majdnem minden esetben hivatals *egyházi* forrásból.

Orbán Sándor nagy figyelmet fordít a Mindszentyvel szemben álló haladó katolikus körök és világi személyiségek

(Cavallier József, Katona Jenő, Kodály Zoltán, részletesebben Szekfű Gyula) primásellenes álláspontjának ismertetésére. Igen fontos momentum annak kiemelése, hogy még a bigott tömegekre építő katolikus Néppárt elnöke (Varga Endre) is kénytelen szembefordulni Mindszentyvel, és „hősinek hazudott örült küzdelem”-nek bélyegzi Barankovics-csal együtt Mindszenty politikáját, amelyben csak dicstelen pusztulás várhat a félrevezetett hívőkre.

Orbán Sándor könyve a történetíró objektivitásával készült, ha bizonyos hiányosságok fel is fedezhetők benne. Semmit sem ártott volna az ügynek, ha rámutat a vallási érzetet a végrehajtott közegyek részéről teljesen feleslegesen ért sérelmekre. Ennek a kérdésnek érintését egy 1960—1961-ben készült munkában nem lett volna szabad elkerülni — éppen a mű hitele érdekében. Ha a történelem a tömegek története, akkor még kevésbé. A vallási vakbuzgóság ismeretése mellett a forradalmi lendületből következő túlkapások akkor sem elhanyagolhatók, ha azokat egyébként jobb ügy érdekében követték is el. E sérelmek sok esetben olyanokat is hátráltattak a népi államhoz való közeledésben,

akik egyébként vallásosnak éppen nem voltak minősíthetők, s egyáltalán nem kívánták fenntartani az egyház anyagi és politikai befolyását. Ennek említése már csak azért is elengedhetetlen, mert elhallgatása egyesekben azt a tévhitet keltheti, mintha érte az MSZMP-t terhelné a felelősség. Csak a mélyebb értelem tárgylagosság tudatában értékelhetők helyesen a könyv befejező sorai: „A szocialista rendszer megingathatatlan, és hazánkban is véglegessé vált. A népi demokratikus állam az egyháztól várja, hogy levonja ennek következtetéseit, és a még egyes köreiben fellelhető taktikai számításoknak, népi demokrácia ellenes terveknek búcsút mondva, egyszer s mindenkorra beleilleszkedjék e rendszerbe. Az állami oldal mindent megtesz ennek érdekében, és szakadatlanul — de nem elvtelenül — az együttműködés javítására törekszik. Csupán az egyházon múlik az együttműködés eredményessége.”

Bár e sorokban némi egyoldalúsággal és erősen leegyszerűsítve kerültek összegzésre a tanulságok, úgy hisszük, hogy a sommás megfogalmazás nem egészen a szerzőn múltott.

SZ. R.

Auguste Renoire rajza